

spol. Taki okraši, kot npr. napisi "Pikčju sem", "Franc", ali pa letnice, inicialke, dajejo predmetu večjo vrednost, lastnika pa med mnogimi prepoznava in določajo.

Zelo neposreden etnološki kontekst oselnikov so njihovi izdelovalci in uporabniki. Posebej je zanimiva vloga oselnikov ob košnji - košnji, ki ni več razumljena kot delo, ampak kot praznik in krona vseh prizadevanj. Jasne so oblike moških (kosec) in ženskih del (žanjica). Hkrati pa sta že Koštiál in L. Schmidt povezovala oslo s človekovo podobo. Oslo je bila oblikovno in funkcionalno enačena z moškim spolnim udom in oselnik z žensko vagino. Tak pogled na oselnike, v začetku izražen kot domneva, se na koncu pokaže kot zelo resna teza, ki ji lahko verjamemo, saj je podkrepljena s celo vrsto podatkov o sami košnji ter o vseh šalah, dovtipih, pogledih, ki jo spremljajo.

Dodan je še pogled v sedanost. Stari oselniki danes mnogokje visijo po stenah. Izginjajo iz svojega primarnega okolja, kot izginja tudi prvotno okolje, ki je produciralo oselnike. Ostajajo oselniki - spominki, ki dobivajo čisto novo vrednost in v novem času nov pomen.

2. Temu na straneh od 117 do 132 sledi poglavje o uporabljenih virih in slovstvu, iz katerega je razviden širok krog uporabe podatkov, obsežen tako geografsko kot časovno.

3. Katalog (na straneh od 133 do 177) prinaša popis in komentar raznih značilnosti vseh oselnikov, ki so last SEM. Z etnografsko natančnostjo so popisane glavne značilnosti posameznih oselnikov: material, mere, morebitno posebno ime, oblikovni tip, kraj uporabe ali nastanka.

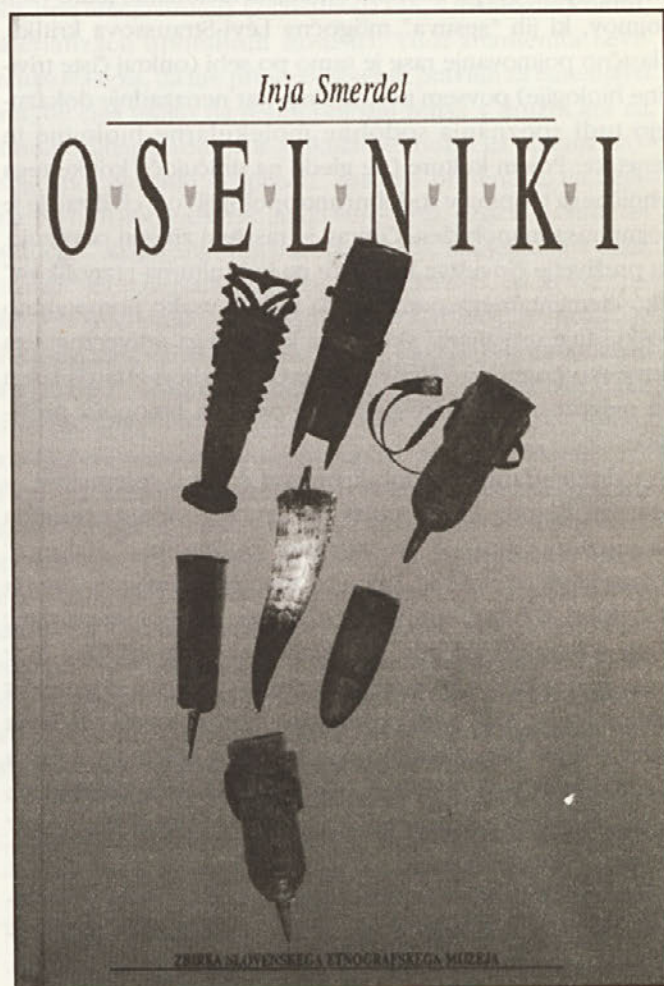
4. Dodano je kazalo kraja uporabe, oblikovnih tipov in materialov. Kazalo podaja prerez vsebine skozi te tri značilnosti (str. 229-239).

5. Na naslednjih straneh (239-301) so objavljene fotografije in risbe vseh oselnikov, osel in ognjil, ki jih hrani SEM.

6. Francka Benedik je v poglavju Slovenska narečna imena za oslo in oselnik prikazala pestrost slovenskih narečij in zbrala zanje okoli 400 izrazov. Temu sta dodana še dva zemljevida: prvi prikazuje posamezne narečne oblike za oslo in oselnik, drugi pa geografsko razširjenost posameznih oblikovnih tipov oselnikov.

Razprava o oselnikih temelji na primerjalnem pristopu, saj

obravnava oselnike na več območjih Slovenije (težišče na Koprivniku, Gorjušah in Gradežu), hkrati pa podaja več "vlog", katerih nosilec je prav oselnik.

V knjigi je bila uporabljena zbirka oselnikov SEM, ki se je ob raziskovalnem delu Inje Smerdel še razširila. Predmeti, sicer zaprti v depojih, so ob tej priložnosti zagledali luč sveta in so bili s to knjigo ter razstavo na najboljši možni način predstavljeni javnosti.

Rajko Muršič

CLAUDE LÉVI-STRAUSS, RASA IN ZGODOVINA. TOTEMIZEM DANES.

ŠKUC, Filozofska fakulteta (Studia humanitatis),
Ljubljana 1994, 234 str., ISBN 961-6085-01-8

Rušenje zablodelih zahodnih stereotipov in poenostavitvev na podlagi črnobelega pojmovanja sveta bi lahko bil skupni imenovalec dveh znamenitih krajsih Lévi-Straussovih

spisov, ki smo ju končno dobili tudi v slovenskem prevodu (čeprav sta bili obe besedili doslej dostopni tudi v hrvaškem¹ in srbskem² prevodu). Kritika ne le moralno, temveč tudi epistemološko nevezdržnega povezovanja ras in (vrednotenja) "kultur" ter neizprosno zavračanje univerzalnih prvin totemizma sodita v samo jedro konceptov moderne an-

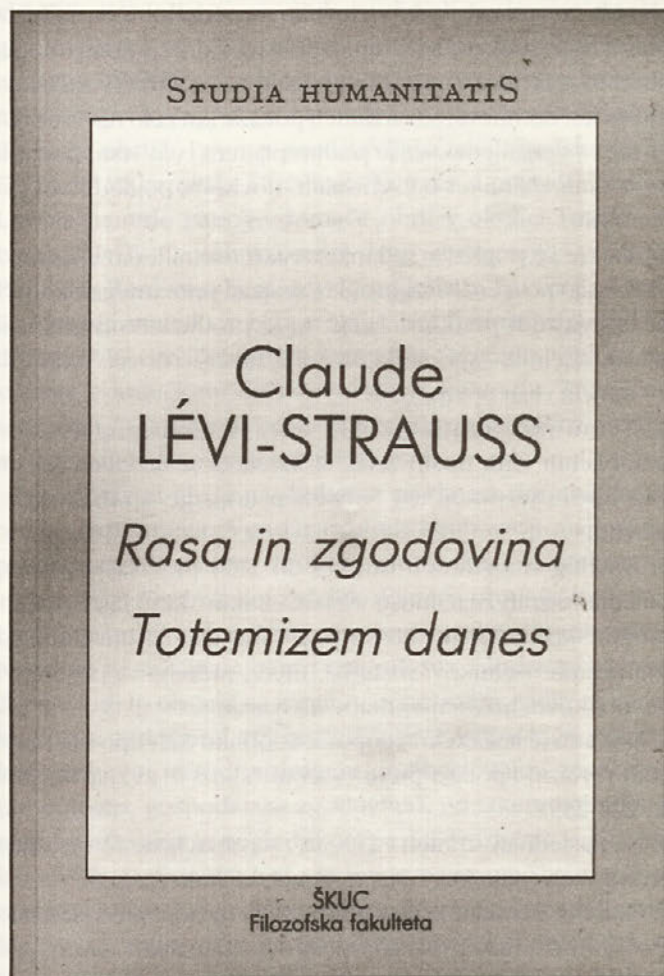
tropologije, ki je bila bržkone med najbolj hrstečimi in obenem najpogosteje napačno razumljenimi znanostmi v tem stoletju. Oba pomembna kamenčka v mozaiku vse bolj nerazpoznavne brkljarije znanosti o človeku, ki ju prinaša pričujoči prevod, pa obenem ohranjata racionalno jedro vseh pojmov, ki jih "sesuva" mogočna Lévi-Straussova kritika. Klasično pojmovanje rase je samo po sebi (onkraj čiste trivialne biologije) povsem nesmiselno, kar nenazadnje dokazujejo tudi spoznanja sodobne molekularne biologije in genetike. Pojem kulture (ne glede na uničujoče kritike tega tehničnega termina v sodobni antropologiji) oz. civilizacije je pojmu rasa mimobežen, čeprav ju razizem zmeraj povezuje. Za preživetje človeštva kot vrste pa je "kulturalna raznolikost" tako elementarnega pomena, da bi bilo vsako prepotentno poskušanje ustvarjanja skupnega kulturnega univerzuma za človeštvo pogubno. Glede tega je Claude Lévi-Strauss jasen (in neizprosno humanističen): le pestrost omogoča preživetje.

Na drugi strani smo dobili prevod spisa o totemizmu, v katerem Claude Lévi-Strauss ne zavrača samega termina totemizem, ampak nevzdržno podmeno "etskega" razumevanja totemizma, kajti - po znameniti sintagmi - totemi niso dobri za hrano, ampak za mišljenje. Skupni imenovalc obih spisov (ki sta bila napisana ob različnem času in v drugačnih kontekstih) pa je nedvomno teoretska dozorelost antropologije, kajti tako pojem rase (kot teoretska rdeča nit otroške dobe biološke antropologije) kot pojem totemizma (kot teoretski zvelek nedozorele socialne antropologije) sta se po kritičnem pretresu pokazala kot nekakšen "flogiston" in "eter" antropologije.

Moč Lévi-Straussovega pristopa je v tem, da je presešel omejitve naivnega realizma in - če se izrazim nekoliko okorno - na novo vzpostavil razmerje med imaginarnim in realnim. Spoznanja sodobne kognitivne antropologije namreč potrjujejo (relativno, v smislu dosledne materialistične analize, ki se konča v "imaginarnem", kot na primer Marxova analiza kaptala) prednost "imaginarnega" pred "realnim".

To je torej temeljno jedro obih spisov. Problem pri prevodu obih Lévi-Straussovih del pa je v tem, da ju ne moremo povsem jasno razumeti brez hkratnega (ali predhodnega) branja (vsaj) dveh njegovih drugih obsežnejših del. Brez znamenite Divje misli³ (ki je resda izšla za Totemizmom) ni mogoče razumeti temeljne poante Totemizma danes, da namreč ne obstaja "primitivna misel", temveč je mogoče govoriti zgolj o različnih načinih artikulacije univerzalne kognitivne zmožnosti človeka. V tem okviru igra glavno vlogo t. i. totemski operator, ki ga Claude Lévi-Strauss opiše prav v Divji misli. Prav tako ni mogoče zapopasti vseh razsežnosti krat-

kega spisa Rasa in zgodovina brez branja dveh del, Žalostnih povratnikov (*Tristes tropiques*)⁴ in kasneje napisanega, še bolj eksplicitno humanističnega spisa Rasa in kultura,⁵ v katerih je Lévi-Strauss povsem jasno razgrnil svoje humanistične karte. Upam, da bo Studia humanitatis v bližnji prihodnosti lahko poravnala ta dolg, ki si ga je nakopala sama. Ob pred leti izdanem (in že zdavnaj razprodanem!) zborniku Od-

daljeni pogled bi za potrebno razumevanje Lévi-Straussovega dela morali prevesti vsaj še Elementarne strukture sorodstva.

Claude Lévi-Strauss je napisal spis Rasa in zgodovina po naročilu Unesca kmalu po II. sv. vojni (1952), ko so se posledice problematičnega pojmovanja rase na najbolj srhljiv način materializirale v taboriščih smrti. Lévi-Strauss pravi,⁶ da se sam ne bi lotil pisanja tega spisa (pamfleta, kot pravi Didier Eribon). Takrat je iskal način, da bi poiskal spravo med pojmovanjem napredka in kulturnim relativizmom. Posebej kritično je gledal na presojo večvrednosti kultur nad drugimi v smislu "napredka" in "stagnacije". Ta klasični antirasistični

1 Claude Lévi-Strauss, *Rasa i povijest*. V: *Strukturalna antropologija 2*. Školska knjiga, Zagreb 1988, str. 297-334.

2 Claude Lévi-Strauss, *Totemizam danas*. BIGZ, Beograd 1979.

3 Claude Lévi-Strauss, *Divlja misao*. Nolit, Beograd 1978. Žal ta beograjski prevod ne sodi med boljše.

4 Claude Lévi-Strauss, *Tužni tropi*. Zora, Zagreb 1960.

5 Claude Lévi-Strauss, *Rasa in kultura*. V: *Oddaljeni pogled*, ŠKUC, FF (Studia humanitatis). Ljubljana 1985, str. 21-45.

6 Claude Lévi-Strauss, *Anthropology, Race, and Politics: A conversation with Didier Eribon*. V: Robert Borofsky (ur.), *Assessing Cultural Anthropology*. McGraw-Hill, Inc. New York, St. Louis, San Francisco, Auckland, Bogotá, Caracas, Lisbon, London, Madrid, Mexico City, Milan, Montreal, New Delhi, San Juan, Singapore, Sydney, Tokyo, Toronto 1994, s. 420-429.

argument (o tem, da so kulture sicer različne, a jih ne kaže vrednotiti) je prišel tudi v srednješolske učbenike, kljub temu pa je rasizem tako prisoten v evropski kulturi, da se Unesco (ali druge mednarodne organizacije) vsakih nekaj let loti akcij proti rasizmu. Tako je dobil Claude Lévi-Strauss še eno naročilo za pisanje o rasizmu. Leta 1971 je izšel kontroverzni spis *Rasa in kultura*, v katerem je še bolj eksplicitno zaobšel vprašanje rase (kritika tega termina je po II. sv. vojni v resnici le še boj z mlini na veter) in še bolj jasno napadel etnocentrične (posebej evrocentrične oz. "zahodnocivilizacijske") predstave. Po njegovem je največja nevarnost za človeštvo uniformiranje kultur. Medkulturna izmenjava - ob odporih posameznih kultur do inovacij - in prilagoditev novim kulturnim sestavinam sta za razvoj vsake kulture bistvenega pomena. Na vprašanje o njegovem odnosu do rasizma Lévi-Strauss pogosto ne odgovarja. V navedenem intervjuju je povedal naslednje: "Kot antropolog sem prepričan, da so rasistične teorije pošastne in absurde. Toda s trivializiranjem pojmovanja rasizma, z njegovo takšno in drugačno uporabo mu izpraznimo njegov pomen in spodbudimo tveganje, da dosežemo rezultat, nasproten tistemu, ki ga želimo."⁷

Vprašanja kulture se zastavljajo na drugi ravni. In prav dogajanje po padcu Berlinskega zidu, ko se za krinko "nove demokracije" skrivajo prastare težnje po dominaciji (in ko recimo italijanski neofašisti v program zapišejo negativno stališče do rasizma zato, da lahko na drugi strani nemoteno izvajajo svoj etnocentrični ekspanzionistični program), dokazuje ustreznost in - žalibog - aktualnost Lévi-Straussovih

svaril pred uničevanjem "kulture raznolikosti". Vse kulture so pač "rezultat mišmaša, izposojanja in mešanja, ki so se dogajala - v različnih stopnjah - od samega začetka časa".⁸

Prav medkulturna izmenjava je prej izmenjava idej kot pa ljudi, prej imaginarnega kot realnega (ali, v materialni kulturi, materializacij uporabnih zamisli). Tudi znamenita Lévi-Straussova teza, da gre pri sorodstvenih pravilih za izmenjavo žena, ne cilja toliko na realni položaj žensk v družbi kot na simbolno/imaginarno plat artikulacije možnega obstoja (kohezije) posameznih skupnosti. Zato ne preseneča, da Lévi-Straussa bolj kot ljudje zanimajo verovanja, šege in navade ter institucije.⁹ To ni antihumanizem, ampak intelektualna drža, ki izhaja iz opazovanih dejstev. Ta pa kažejo, da je vse "realno" v resnici predelano skozi operatorje "imaginarnega". Je sicer meja med njima (človeško bitje), toda če želimo spoznati "imaginarno", se moramo odreči "realnemu" in narobe (tako kot se moramo odločiti ali za strukturo ali za proces,¹⁰ ker ne moremo epistemološko učinkovito pokriti obeh hkrati).

To je tudi ena od temeljnih poant izjemno obsežne spremne besede Rastka Močnika, ki skozi Lévi-Straussov opus sledi prav tej temeljni značilnosti strukturalnega pristopa sploh. Čeprav je intenca Močnikove spremne besede v sintezi lastnih razmišljanj o odnosu "realno"- "imaginarno", smo dobili - kljub pretirani redukciji družbe na vlogo menjalnih razmerij - tudi odlični prikaz moči strukturalne metode v času, ko je bolj v modi relativistična hermenevitična dekonstrukcija kakor objektivistična kvazimatematična analiza.¹¹

Nena Židov

MAJA ŽVANUT, OD VITEZA DO GOSPODA.

Viharnik, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1994.

223 str., il.

ISBN 961-6057-01-4

Knjiga zgodovinarke Maje Žvanut nas popelje v svet plemstva na Kranjskem v obdobju med 15. in 17. stoletjem. Podobno kot drugod v Evropi se je tudi plemstvo Kranjske v tem času prelevilo iz srednjeveških vitezov v podeželske gospode - od tod tudi naslov knjige *Od viteza do gospoda*. Plemstva v Sloveniji danes preprosto ni več. Začetki njegovega propadanja sodijo v obdobje med obema sve-

tovnima vojnama, dokončno pa je z njim opravila revolucija med letoma 1941 in 1945. Z uničenjem plemiškega stanu so bili uničeni tudi številni viri, ki bi lahko pričali o njihovem življenju, sicer pa še do nedavnega sploh ni bilo zaželeno, da bi se kdo za njih preveč zanimal.

S knjigo Maje Žvanut se tudi slovensko zgodovinarstvo pridružuje sodobnim evropskim težnjam, katerih cilj je predstaviti življenje v preteklosti čim bolj celovito. V okviru tega naj bi se tudi plemstvo raziskovalo na nov način: poleg njihovih "velikih dejanj", ki so vplivala na smer gibanja kolesja zgodovine, postane zanimiv tudi njihov vsakdanjik. Prav ta lahko v marsičem podre stereotipne predstave o plemstvu na Slovenskem, ki so nam jih izoblikovali že v osnovni šoli.

⁷ N. d., str. 423.

⁸ N. d., str. 424.

⁹ N. d., str. 425.

¹⁰ Claude Lévi-Strauss, *Strukturalna antropologija 2*, str. 280.

¹¹ Na tej točki postane še bolj jasno, da moramo za razumevanje Lévi-Straussovih del poleg Jakobsonove (*de Saussurjere*) lingvistike, geologije in marksizma - kot glavnih virov Lévi-Straussovega navdihla - poznati tudi analizo in "konstrukcijo" matematičnih struktur.